

İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ PANELİ
DEĞERLENDİRME RAPORU
28 Mart 2015/İMO İstanbul Şubesi, Karaköy-İstanbul

GİRİŞ

TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi tarafından, 28 Mart 2015 tarihinde düzenlenen “İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Paneli”, hem meslektaşlarımız hem de konu ile ilgili profesyonellerin katılımı ile gerçekleşmiştir. Gün boyu süren panele, 66 İnşaat Mühendisi, 3 Avukat, 3 Bilgisayar Mühendisi, 3 Biyolog, 3 Çevre Mühendisi, 2 Elektrik Mühendisi, 2 Endüstri Mühendisi, 1 Fizikçi, 11 Öğrenci, 1 Gıda Mühendisi, 4 İş güvenliği uzmanı, 3 Jeofizik Mühendisi, 5 Kimya Mühendisi, 8 maden Mühendisi, 2 Mimar, 1 orman üretim Mühendisi, 3 Öğretim Görevlisi, 1 SSK Müfettişi, 1 İnşaat işçisi, 2 Hekim olmak üzere toplam 127 kişi katılmıştır. Panelde üç oturum ve oturumların sonunda forum yapılmış olup, Birinci oturumda “İşçi Sağlığı İş Güvenliği Alanında Hukuki Açmazlar ve Arayışlar”, İkinci oturumda “Şantiye Çalışanlarının İSG Uygulamaları Üzerine Görüşleri”, Üçüncü oturumda ise “İş Kazalarının Önlenmesine İlişkin Görüşler” ile ilgili sunumlar yapılmış, görüş ve öneriler sunulmuş, katılımcılardan yazılı sorular alınmış ve oturum sonlarında sorulara cevap verilmiştir.

Panelde, gerek panelistlerin sunuşları gerekse panel katılımcılarının katkıları ile “İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği” başlığının inşaat sektöründeki sorunları tespit edilmiş ve bu hususlara ilişkin olarak çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

İNŞAAT SEKTÖRÜ VE İSİG: SORUNLAR

Paneldeki tüm katılımcıların bu alanda yaşanan sorunlara yönelik ortak vurguları şu şekildedir:

- Ülkemizde işçi sağlığı ve iş güvenliği alanındaki son dönem yasal düzenlemeleri ile (6331 sayılı kanun ve bağlı yönetmelikleri) kamuoyunda pozitif bir algı yaratılmaya çalışılsa da, sektördeki iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarında gelişme yok denecek kadar azdır.
- Son düzenlemelerle birlikte, bu alandaki faaliyetler karmaşık hale getirilmiş ve her geçen gün içinden çıkılmaz bir mevzuat manzumesi yaratılmıştır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği faaliyetlerinin, bahsi geçen mevzuat düzenlemeleri ile taşeronlaştırılması ve kamu denetiminin azaltılması/arttırılmaması, iş kazalarının önlenemiyor olmasında en büyük etkenlerden biridir.
- Sektörde bu alanda faaliyet göstermesi için teşvik edilen ve adına yasal düzenlemeler yapılan “Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi(OSGB)” ile faaliyetlerin yürütülmesi ile iş kazalarını azaltmanın mümkünatı bulunmamaktadır.
- OSGB’ler ile iş sağlığı ve güvenliği başlığında taşeronlaştırma usulü ile kurulan düzen, geçmiş yıllarda “Yapı Denetim” alanında yaşanan sürece çok benzemektedir. Uzun yıllar, çok önemli bir konuda “yapılıyormuş” gibi görünen düzenlemeler, kurulan firmalar, istihdam edilen mühendisler ve sonucunda denetim mekanizmasının yerleştirilemediği, birçok bilimsel ve teknik hatanın ticari hırslara kurban edildiği bir çalışma hayatı düzeni ile tıpa tıp aynı özelliklerdedir.
- Sektörde faaliyet gösteren İSG profesyonelleri, sektörün kendi dinamiklerinden ve tecrübelerinden yoksun, yukarıda tarif edilen ticari beklentilerin arasında sıkışan ve nitelikli faaliyetlerin ortaya çıkmamasına neden olan bir diğer unsurdur.
- Sektörde doğrudan iş güvenliği uzmanı olarak çalışan inşaat mühendisi sayısı yetersizdir. Sektörde sıklıkla inşaat sektöründe herhangi bir deneyimi olmayan, farklı iş disiplinlerine sahip profesyonellerin çalışıyor olması sektörün kendine özgü teknik risklerinin tanımlanması ve önlemlerin alınması noktasında boşluklar ortaya çıkarmaktadır.
- Sektörde çalışan işverenlerin hemen hemen hepsi, işçi sağlığı ve iş güvenliğini imalat süreçlerinin doğrudan bir parçası olarak görmemekte ve bu başlıktaki uygulamaları “ekstra maliyet” ya da “yasak savma” olarak nitelendirilebilecek biçimde önemsiz kılacak bir eğilim içerisindedir. Kamu denetiminin de yetersiz olduğu sektör uygulamalarında bu durum çoğu zaman, sektördeki profesyonellerin faaliyetlerini layıkıyla gerçekleştirememesine neden olmaktadır.
- Kamu denetiminin yetersizliğine ek olarak, sektörde çalışan iş gücünün örgütsüz yapısı da iş güvenliği önlemlerinin etkin bir şekilde hayata geçirilememesinde etkindir. Taşeron sistemi ve işçi sınıfının örgütsüz yapısı, gerek devlet gerekse de özel sektör işverenlerine karşı işçi sınıfının yaşama hakkının etkin savunulamamasına neden olmaktadır.
- Sektörde çalışan ve işveren vekili konumunda olan mühendislerin, iş kazalarının cezai sorumluluğu yönünden işverenler ile yaşadığı gerilim son yıllarda artmıştır. Sektörde birçok inşaat mühendisi, iş kazalarından ötürü cezai yaptırımla karşılaşmıştır.
- İnşaatlarda çalışan işçilerin, çalışma koşullarının elverişsizliği iş güvenliği kadar işçi sağlığı başlığında da sorun teşkil etmektedir.. İnşaatlarda barınma, yemek ve sosyal olanaklara ayrılan kısıtlı olanaklar, işçi sınıfının gerekli beslenme, dinlenme vb. ihtiyaçlarının karşılanamadığı bir çalışma ortamının oluşmasına neden olmaktadır.
- İşçilerin, karşı karşıya kaldıkları iş güvenliği risklerini bildirebilecekleri mekanizmalar mevzuatta tarif edilse de, sektördeki işçiler taşeron düzeni ve bu düzenin yarattığı baskıcı emek rejiminden ötürü bu haklarını kullanamamaktadır.
- Sektörde çalışan işçiler, inşaat çalışma ortamının diğer paydaşları olan mühendisler, teknikerler vb. vasıftaki diğer kişilerle ile kendi çalışma koşullarını karşılaştırdıklarında insanca yaşama ve çalışma koşulları bakımından koşullarının mukayese kabul edemez derecede kötü olduğunu belirtmektedirler.
- Uygulamalarda sıklıkla karşılaşılan bir diğer husus iletişim problemleridir. İşveren ve yöneticiler arasındaki problemlere ek olarak, faaliyetler esnasında çalışma ortamında karşılaşılan koordinasyonsuzluklar çoğu örnekte iş kazalarının önlenmesine neden olmaktadır.
- Sektörde, maliyet ve süre optimizasyonu her şeyin önüne geçmektedir. İşçi sağlığı ve güvenliği bu çerçevede birincil öneme sahip bir başlık olarak yalnızca slogan olarak kullanılmaktadır. Etkin bir işçi sağlığı ve iş güvenliği faaliyetinin yürütülemedeki önemli hususlardan biri budur.

- Sektördeki İSİG uygulamaları çoğu örnekte sistemsiz, plansız ve sürekliliği olmayan faaliyetler bütünü olarak göze çarpmaktadır. İnşaat projelerinin başlangıç safhalarında İSİG bütçeleri ve İSİG uygulamaları ne yazık ki planlanmamakta ve projelerde genellikle sonradan gündeme gelen ve çoğu zaman geçirilen uygulamalara dönüşmektedir.
- İnşaat projelerinde, iş sağlığı uygulamalarının önemi henüz tartışılmamaktadır. Sektörde, işyeri hekimleri ve diğer sağlık personelleri tarafından sağlanan sağlık hizmetlerinin niteliğine dair çoğu inşaat projesi yöneticisinin ya da mühendisinin herhangi bir görüşü bulunmamaktadır.
- Ülkemizde, işyeri hekimliği başlığı da tartışmaya açıktır. Bir uzmanlık alanı olarak değerlendirilmesi uygun olacak bu başlıkta, ülkemizde iş güvenliği uzmanlarının yaşadığı gibi ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Hekimlerin eğitim süreçlerinden uygulama safhalarına katılımına varıncaya dek birçok sorun halen tartışılmamakta ve gündemde diğer başlıklardan ötürü yer bulamamaktadır.
- Çoğu örnekte işverenler iş kazalarını işyeri hekimlerinden ve iş güvenliği uzmanlarından saklamaktadır. Son yıllarda bu konuda bir gelişme olmuş olsa da mevcut durumun yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.
- İnşaatlarda meslek hastalıkları tespit edilememekte ve kayıt altına alınamamaktadır.
- İşyeri hekimlerinin çalışma koşulları, iş güvenliği uzmanları ile benzerlik arz etmektedir. Sektörde daha çok OSGB'ler bünyesinde çalışan hekimler yetkilerini tam anlamıyla kullanamamaktadır.
- Sektördeki ucuz iş gücüne dayalı üretim, üretim zorlaması ve kar hırsı ile birleştiğinde iş kazalarının sayısının artmasını beklemek gerekmektedir.
- İş kazalarının hukuki süreçlerinin uzun olması, süreçlerin takibini mümkün kılmamakta ve bu süreçlerde işçilerin aleyhine olan sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.
- 6331 sayılı kanun yayınlandığından bu yana, mevzuattaki değişikliklerin iş kazalarının önlenmesinde herhangi bir etkisinin olduğunu söyleyebilecek bir istatistiki veriye sahip olmadığımız gibi, mevcut durumun her geçen yıl daha kötüye gittiği gösterebilecek birçok facia niteliğinde iş cinayeti yaşanmıştır. Bu durum mevzuat düzenlemelerinin doğrultusunun tartışılmasının yanı sıra, kazaların doğrudan mevzuat düzenlemeleri ile azaltılamayacağını da göstermektedir.
- Sektörde çalışan teknik elemanlarla, işçilere aynı nitelikte kişisel koruyucu donanım temin edilmemektedir. İşçiler, diğer teknik personellere göre daha düşük kalitede malzemelerle çalıştırılmaktadır.
- Sektörde kullanılan KKD'lerin birçoğu TS normlarına uygun değildir.
- Sektörde mevzuatta tarif edilen "Mesleki Eğitimler" çoğu örnekte sahte belgelerle düzenlenmektedir. Bu başlıkta, piyasa mekanizmalarının sonucu olarak sahta eğitim belgeleri düzenlenmektedir. Bu durum, tarifi iyi yapılan ancak denetimi gerçekleştirilmeyen bir eğitim başlığında, çalışanlardan habersiz gerçekleştirilmektedir.
- Sektörde sigortasız personel istihdamı yaygındır. Büyük şehirler dışında ve merkezi inşaat projeleri dışında, sektördeki iş gücünü oluşturan önemli bir işçi topluluğu herhangi bir sosyal güvenlik hakkından yararlanmadığı gibi kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Bu işçilerin yaşadığı iş kazaları, kayıtlara dahi geçirilememektedir.
- Taşeron düzeni, işçilerin örgütsüzlüğünde yarattığı tahribat kadar, imalatların başından sonuna(tasarım ve uygulama) noksansız bir şekilde ilerleyememesine de neden olmaktadır. Sektörde tercih edilen taşeron sistemi ile işler parçalı, koordinasyonsuz ve niteliksiz iş gücü ile hayata geçirilmekte bu durum işçi sağlığı ve iş güvenliği çalışmalarının da benzer sorunlardan ötürü verimsiz olmasına neden olmaktadır.
- Projelerde, işçi istihdamında yaşanan sirkülasyon sistematik bir iş güvenliği faaliyetinin yerleştirilememesinde etkindir. İş gücünün niteliği ve işverenlerin maliyet hesaplarının bir sonucu olan bu durum iş kazalarında önemli bir rol oynamaktadır.
- Sektörde çalışan İSG profesyonellerinin, mevzuat çerçevesinde belirlenen kısmi çalışma süresi uygulaması, gerekli çalışmaların yapılmasına olanak vermemektedir. Eğitim, uygulama vb. ciddi faaliyetler için kısmi zamanlı faaliyetler çoğu zaman eksik bırakılan hususların olmasına neden olmaktadır.
- Ülkemizde hayata geçirilen projelerde mal sahiplerinin hiçbir hukuki sorumluluk taşıyor olması doğru değildir. Çoğu zaman proje sürelerinden, imalatçı seçimine kadar projede karar verici olan mal sahiplerinin konu işçi sağlığı ve iş güvenliğine geldiğinde bu sorumluluğu paylaşmıyor olmaları kabul edilemez. Bu durum çoğu örnekte kamu adına hareket eden TOKİ vb. kurumlar için de geçerlidir.
- İş kazalarının cezai sonuçları bir yana maddi sonuçları ile ilgili de yaptırımlar yetersizdir. Sektördeki yüksek kar miktarları düşünüldüğünde, ne yazık ki insan hayatı para ile mukayese edilebilmektedir. Mevzuat da dahil olmak üzere, idari yaptırımlar konusunda bir caydırıcılık olduğunu söylemek mümkün değildir.
- Sektörde iş güvenliği denildiğinde akıllara mühendislik çözümlerinden daha çok KKD ve benzeri bilinen hususlar gelmektedir. İSİG bir yönetim başlığı olarak ne yazık ki hala kavranamamıştır.
- Sektördeki inşaat mühendisleri, fen ve tekniğin içerisinde değerlendirilmesi gereken İSİG uygulamaları konusunda yeterli bilgi birikimine sahip değildir. Bu konu aynı zamanda mühendislik eğitimindeki eksikliği de göstermektedir.
- İnşaatlarda modern proje yönetimi yaklaşımlarının henüz uygulanamıyor oluşu da önemli bir problemdir. İnşaatın bütününe kapsayan bir yönetim sisteminin olmadığı bir şantiyede iş güvenliği alanında efektif bir sonuç almak imkansızdır.
- Sektörde çalışan İSİG profesyonelleri dışında, inşaat mühendislerinin görev, yetki ve sorumlulukları proje bazlı olarak tayin edilmemektedir. Bu durum, iletişim çatışmaları ve görev bilincinin İSİG bakımından eksikli olması ile sonuçlanmaktadır.

İNŞAAT SEKTÖRÜ VE İSİG: ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ülkemizin uzun bir süredir neo-liberal ekonomik tercihlerle yönetiliyor olması, ülkemizin üretim yapısı ve doğal olarak çalışma hayatında önemli tahribatlar yaratmıştır. Adına iş kazası denilmesinin mümkün olmadığı, daha çok "iş cinayeti" olarak tanımlanabilecek olayların yaşanmasında en büyük etken kuşkusuz bu siyasi tercihlerdir.

Taşeron sisteminin asli unsur olduğu, kayıt dışı istihdam ve ucuz iş gücü kullanımının yaygın olduğu inşaat sektöründe İSİG konusunda can kayıplarına engel olmak için çalışma hayatına ilişkin köklü siyasi değişikliklere ihtiyaç olduğu gibi teknik kimi başlıklarda ortaklaşma ihtiyacı bulunmaktadır:

- İnşaat sektöründe kayıt dışı istihdamın önlenmesi için, pratik olarak kamu kurumları tarafından uygulanabilir yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- İnşaat sektöründe ucuz, niteliksiz iş gücü istihdamının yaygınlaşmasına ve taşeron sistematığına engel olacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- İnşaat sektöründe çalışan işçi sınıfının örgütlenmesinin önündeki engeller kaldırılmalıdır.
- İnşaat sektöründe yalnızca büyük çaplı projelerin değil tüm inşaatların etkin bir şekilde denetlenebilmesi için kamu denetim mekanizmaları iyileştirilmelidir.
- Yasal mevzuatın niteliği tartışma konusudur. Bu konuda ÇSGB'nin ilgili mevzuat düzenlemeleri hakkında TMMOB bünyesindeki meslek kuruluşlarının görüşlerini "göstermelik" değil, ciddiyetle ve ortaklaşarak gerçekleştirmesi gerekmektedir.
- 6331 sayılı kanun ve bağlı yönetmeliklerce belirlenen İSİG mevzuatı, köklü ve sistemli bir değişiklikten yeniden ele alınmalıdır.
- Tüm sektörlerde İSİG hizmetlerinin "OSGB'lerce" yürütülmesine endekslenen sistemden vazgeçilmelidir. İSİG hizmetleri bir kamu denetim mekanizması olarak yeniden tayin edilmelidir.
- İnşaat sektörü de dahil olmak üzere tüm sektörlerde çalışan İSİG profesyonellerinin mesleki bağımsızlıkları göstermelik olmayan, mesnetli ve uygulanabilir düzenlemeler olarak gözden geçirilmelidir.
- İnşaat mühendisliği eğitiminde İSİG mutlaka yer almalıdır.
- Düzenlenecek İSİG mevzuatında inşaat sektörü özelinde tanımlı düzenlemeler yapılmalıdır. Sektörde inşaat mühendisliği disiplinine ait olmayan iş güvenliği uzmanı istihdamının önüne geçilmelidir.
- İş güvenliği uzmanlarının kısmi çalışma süreleri inşaatlar için tekrar değerlendirilmelidir.
- Sektörde kullanılan KKD'lerin piyasa gözetimi ÇSGB tarafından tekrar ele alınmalıdır. Sektördeki niteliksiz ürünlerin kullanılmaması için TMMOB çağrı yapılmalıdır.
- İSİG alanında gerek idari yaptırımlar gerekse de cezai yaptırımlarının caydırıcı niteliğe kavuşturulması iş kazalarının önlenmesi adına önemlidir.
- İş kazalarının hukuki süreçlerinde yaşanan sorunların mercek altına alınması gerekmektedir. Bilirkişilik mekanizmasından, yargılama usulleri ve sürelerine kadar birçok eksiği bulunan iş kazaları sonrası hukuki süreçlere ilişkin iyileştirmeler yapılmalıdır.
- Sektörde çalışan işçilerin mesleki eğitim nosyonundaki eksiklerin giderilmesi için mevcut "Mesleki Eğitim" faaliyetleri yeterli olmadığı gibi, "sahte eğitimlerin" önüne geçebilmek için "kamu denetimleri" başlatılmalı, yaptırımlar caydırıcı olmalıdır.
- Sektörde kamunun dahi mal sahibi olarak nitelendirildiği projeler dahil olmak üzere, mal sahiplerinin İSİG sorumlulukları yeniden düzenlenmelidir.
- Sektörde projelerle ilgili İSİG uygulamaları, ön tasarım süreci, tasarım, yapım öncesi, yapım ve işletme safhalarının tamamını gözetecek bir sistemle ele alınmalıdır.
- Sektörde proje yönetiminin modern uygulamaları içerisinde yer alan İSİG başlığı, yönetim sisteminin en önemli parçası olarak diğer yönetsel başlıklar olan maliyet, süre vb. ile koordineli bir şekilde yönetilmelidir.
- Projelerde İSİG maliyet ve süre planlarının proje hazırlık süreçlerinde yapılması ve uygulama safhasında bu planlamaların etkin bir şekilde hayata geçirilmesi İSİG uygulama modellemesi açısından en uygun olanıdır.
- İSİG tanımlamaları proje bazlı işlerde, iş sözleşmelerinde net ve tanımlı olmalıdır.
- Proje bazlı İSİG uygulamalarında, İSİG organizasyonuna dair projelere özgü belirlenimler yapılmalı, yasal mevzuatın sınırlı çerçevesinden daha farklı ve gelişkin bir organizasyon tesis edilmelidir.
- Sektörde kullanılan TS normlarının gözden geçirilmesi ve bu alandaki norm eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir.
- Kamu denetimlerinde, mevzuatta belirtilen normlara uygunluklar titizlikle değerlendirilmeli ve bu değerlendirmeler tavizsiz olmalıdır.
- Sektörde İSİG algısının mühendislik formasyonu ile buluşması gerekmektedir. İSİG, mühendislik uygulamalarının bir parçası olarak ele alınmalıdır.

İnşaat sektöründe İSİG alanında yasal mevzuatın dışında İşveren, ona bağlı çalışan yöneticilere ve iş güvenliği uzmanlarına düşen önemli sorumluluklar vardır: İş Kazalarının Önlenmesi konusunda biz harekete geçirip ve sonuç almamızı sağlayacak olan NEDEN Nedir? Bu soru, öncelikle piramidin en tepesindeki işveren tarafından yanıtlanması gereken bir sorudur. Kurumun, iş sağlığı ve güvenliği konusundaki misyonunu, politikalarını ve buna bağlı olarak hedeflerini belirleyecek olan İşverendir. İşverenin en temel sorumluluğu; ortaya koyduğu NEDENİN arkasında durmak, NEDENİ tüm çalışanlarla paylaşmak ve her kademedeki İş Sağlığı, Güvenliği ile ilgili çalışmalarını desteklemek suretiyle çalışanların kendi NEDEN'lerini bulmalarına yardımcı olmaktır. Eyleme geçmek için gerekli olan en önemli unsurlardan bir tanesi de Yöneticilerin iş sağlığı ve güvenliği konusundaki liderlik rolüdür. Liderler, çalışanların duygularına hitap edebilen onlara pozitif anlamda motivasyon ve istek uyandıran kişilerdir. Liderler, kurumlarda Güvenlik Kültürünü oluşturacak temel yapı taşlarıdır. Kurumsal seviyede oluşturulan bir Güvenlik Kültürü ise, çalışanların iş kazalarının önlenmesine yönelik davranışlarını güvence altına alabilecek bir organizasyonun oluşturulmasına imkân sağlar. Yasal mevzuata uygun çalışılabilir. İş güvenliği için yeterli kaynaklar sağlanabilir. Yazılı kural ve talimatlar oluşturulabilir ve bunların eğitimi verilebilir. Ancak çalışanların davranış değişikliği gerçekleşmediği sürece başarılı olma şansı azalacaktır. Ne yasal gerekliliklere uyum ne de kurumsal prosedürler birer amaç değil araçtır. Hedefe taşımayan eylemler sonuç almayı güçleştirecektir. Bu gerçek göz ardı edildiği zaman kazaların önlenmesi konusunda başarılı olma şansı da kalmaz.